

Lisan

Aldım, Berdim, Ben Seni Yendim

Bir yerde Türkçe'ye *ber* diye bir kök uydurup, bunu İngilizce *compute* fiilinin karşılığı olarak kullanmayı öneren bir yazı okudum.

Compute, hesaplama anlamındaki *calculate* kelimesinde farklıymış, *computation*, *Computer Science* gibi kelimelerin *bilgisayar* dan yola çıkarak oluşturulmasının zor olduğunu, Türkçe'deki çoğu kök gibi *bil* kökünün de halihazırda çok yüklenmiş olduğunu iddia ediyor. *Ber* bir kök olursa, *Computer Science* Berbilim, *computation* berimleme, *computer* da bergeç oluyormuş.

Düşüncelerin bazılarında haklı olmakla beraber, *bilgisayar sadece bilgi saymaz* gibi iddiaların, *computer da sadece compute etmez* gibi laflarla savuşturulabileceğini düşünüyorum. Yine de yazının anafikrinin, Türkçe'nin bilim dilini karşılama kapasitesinin yüksek olmadığı tezinin doğru olduğunu düşünüyorum.

TDK, artık göndermemeleri için yalvardığım halde beni *günde iki söz* elektronik postalarıyla aydınlatmaya devam ediyor. Dikkatimi çeken, karşılık olarak sundukları kelimelerin çok zaman başka anlamlarının da olması. Yabancı (ve yerli) kelimelere karşılık bulurken buna hiç dikkat etmiyorlar. *Antete başlık* diyor TDK ama, *başlık aynı zamanda antetten başka bir şeydir* demiyor. Çünkü bunu derse, aslında yaptıklarının dili yozlaştırmak olduğu, anlam farklarını yok ettikleri ortaya çıkacak. *Karşılık buluyoruz, Türkçe konuşuyoruz* diye, seksen senedir sözkırmıdan geçirdikleri Türkçe'yi düşünce üretmeye yaramayacak hale getirdiklerinin farkında değiller.

Bir Türk gibi düşünmenin aynı zamanda (inansak da, inanmasak da) bir Müslüman gibi düşünmek olduğunu, bin senedir Anadolu'da olmamızın sebebinin İslam olduğunu söyleyen tarihimizi bile bile reddedip, *dilimizi Arapça ve Farsça'nın boyunduruğundan kurtaralım* derken aslında bugünkü cerahat kültürünü inşa ettiğimizin farkında değil miydik acaba?

Q harfinin şeklinin beğenilmediği için alfabeye alınmadığı, bin senelik kelimelerin, kelime ilişkilerinin, etimolojinin yok edildiği bir dil devrimi yaşadık ve bu yanlıştı. Atatürk yanlış yaptığını gördüğünde geri adım atabilecek kadar akıllı bir adamdı, takipçisi olduğunu söyleyenlerse maşallah kazık gibi. İyi bir askerin aynı zamanda iyi bir dilci de olması gerektiğine ancak bizim memlekette inanılmaz zaten, Türkmenbaşı ay isimlerini değiştirdi diye gülenlerin, dildeki kelimeleri

değiştirmeye çalışmaya toz kondurmamaları da ancak bizim memlekette olabilir. Napoleon Fransız dilinde devrim yapmaya kalksa herhalde çarınha gererlerdi, Fransız devrimi ay isimlerini ve takvimi bile değiştirmiş, bir tek dile dokunmamıştı. Bugün, isteyenler varsa da, öğretilmesi zor ve anlamsız derecede karışık İngiliz imlasını değiştirmeye herhalde kimsenin gücü yetmez. Yine de Türkçe’de hala insanlar kafayı kilit noktalarda eser miktarda kalmış kadim kelimelerin kullanılmasına takabiliyor.

Sıkıysa *köy* (Farsça), *zaman* (Arapça), *örnek* (Ermenice), *sınır* (Rumca) kelimelerine karşılık bulun demek lazım. Sırf İslam kokuyor diye katledildi *hususî*, *misal*, *saik*, *eser* ve Türkçe’yi bir imparatorluk dili yapan kelimeleri. Babanzade Ahmet Naim Bey’in 1920’lerdeki çalışmalarında bugün karşılığını uydurmak zorunda kaldığımız bir çok felsefi kavramın karşılıkları Arapça kaynaklı olarak verilmişti ve TDK’ya sorsanız *uyum* diyeceği Fransızca *concordance* için *tevafuk*, Mantık Terimleri Sözlüğünde *tümel-evetleme* diye geçen Fransızca *conjunction* için *rabita* karşılıkları sunulmuştu.

Bir de estetik tarafı var. Uydurulan kelimelerin kulak tırmalamasına özellikle gayret ediliyor gibi. *Eser* yerine *çaput* der gibi *yapıt*, Türkçe’de *z* sesinden sonra *c* gelmesi uygun olmadığı halde *sözcük* (ki ben bunu genelde *sözjök* diye telaffuz ettiğimi veya *z* ile *c* arasında durakladığımı farkettim), *desen* diye bir karşılığı olduğu halde *pattern* için *örüntü*... Kelimeyi bilmeyen bir adama gidip *örüntü oğlu örüntü* deseniz, gözünüzün üstüne yumruğu yersiniz herhalde, o kadar kötü duruyor.

Bu millet Arapça diye *ve* yi kullanmak istemeyen ve onun yerine *ile* ile ilenen adamlar tanındı. İlkokul talebesi bile bilir, *ile* ile *ve* farklı bağlaçlardır. *Ahmet ile Ayşe ve Mehmet ile Fatma sokakta karşılaştılar*. örneği yeterlidir bunun için ama değiştirmeyi düşünmek için *büyük edebiyatçı* olmak gerekiyor sanırım...

Kelime yapmaya, *compute* için *bermek* demeye karşı değilim, Dil Kurumu’nun çoğu karşılığından daha iyi bu. Tutarsa ben de kullanırım, mesele anlamaktır. Yine de bu uydurma faaliyetinin Türkçe’yi tüm kaynaklarıyla öğrendikten ve estetik açıdan şiir yazdıktan sonra olması gerektiğine inanırım. Türkçe’de kullanılmış, kullananların anladığı herhangi bir kelime Türkçe’dir. Türklerin konuştuğu dile Türkçe denir ve cahilin birisi kalkıp, aslında *şebeke* diye karşılanması gereken *network* için *ağ* diye bir karşılık buldu diye, *network* diyenlere çekmirmem. Sonra *web* kullanan adamlara da *ağ* kullanın demek gerekir, *Internet* için de *genelev* der gibi *Genel Ağ* derler (aslında uymuş, düşününce, bu kadar pornoya *genel ağ*). Sonra da biri kalkar neden bunların hepsi *ağ* diye sorar. Ben de bacaklarının arasını ancak böyle örtüyorlar da ondan derim.

Neden, Niçin, Niye

Bu üçü arasında ayrım yapan kimse yok gördüğüm kadarıyla. Hiç bir yerde okumadım en azından. Böyle inceliklere girecek halimiz yok lisanımızda. Millet dil deyince imlaya ve yabancı kelimelere kafayı takmış, edat ve bağlaç de’yi ayrı yazar, mağazaların tabelalarını halledersek dili kurtaracağız.

Neden kelimesini *sebeP* anlamında isim olarak kullanan başka millet olmadığını söylüyordu Necip Fazıl, İngilizlerin *why* kelimesini *cause* veya *reason* yerine kullanmalarına şahit olduğum (ve zaten huyu olduğu) için abarttığını düşünüyorum. Yine de kullanımında *neden*'i soruya saklayıp, *sebeP*, *saik* ve *amil* hakkında konuşmayı tercih ederim. Sırf Arapça diye, bu üç kelimeyi nüanslarıyla beraber mezara gönderen ve bugün bu yazıyı okuyan normal bir okurun mesela *saik* için sözlüğe bakmasına sebeP olan adamların, aynı zamanda dilin öldüğünden şikayet etmeleri trajikomik. Kendi eliyle kendi dilini katleden başka bir millet var mı acaba?

Neyse de, ben bir lüzumsuzluk yapıp Türkçe'de sebeP sormak için kullanılan bu üç zarfın anlamlarının birbirlerinden farklı olması gerektiğini söyleyeceğim. Etimolojik olarak birinin *ne + [ablatif eki]* den diğerinin *ne + için*, sonuncusunun da *ne + [datif eki]* ye olması gerekir.

Türkçe'de *-den* ekinin sebeP anlatırken geçmişe dönük bir kurgusu var. *Evden geliyorum* derken, geçmişteki bir duruma gönderme yapıyoruz. *Eve gidiyorum* da, gelecekteki bir durumu anlatıyor. Şimdi bu ikisinden yola çıkıp, *neden* diye sorduğumda geçmişteki olayları, *niye* diye sorduğumda da gelecekteki olayları sorgulamam gerektiğini düşünüyorum. *Yumurtayı neden kırdın? Zaten çatlamıştı.*, *Yumurtayı niye kırdın? Kek yapacağım.* gibi.

Niçin ise daha genel bir ifade gibi görünüyor. Yine de buradaki eksen zamandan ziyade, amaç. *Niye* de bir insana amaç sormak için kullanılabilir, yine de *niçin*'in hatırlattığı kadar büyük bir asli sebeP hatırlatmıyor bana. *Yumurtayı niye kırdın? Kek yapacağım* da, yumurtanın kekte oynadığı rolle *yumurtayı niçin kırdın? Kek yapacağım* daki rol birbirinden farklı gibi. Yine de bu tartışmaya açık. *Neden* ve *niçin* sorgulanan fiilde amaç olup olmaması konusunda ince bir fark yaratırken, *neden* ve *niye* zaman ekseninde bir fark yaratıyor.

Bunların kimse için pek anlamı olmadığını farkındayım. Bu ayrımı bu şekilde yapmak da zaten zor, çünkü zamanımızda hemen hemen bütün sebeP sorularında *neden* kullanıyoruz ve *niçin* de kullanıldığı zaman bunun eşanlamlısı gibi kullanılıyor. Türklerin olaylar arasındaki illiyetle bağı bu kadar zayıflamışken, böyle şeylerle uğraşmak ancak bir hobi olabiliyor.

Öztürkçeleştirme

Dilinden kelime *atan* başka millet var mıdır bilmiyorum. Kelimeleri idam eden.

Bu mesele sadece bir estetik meselesi değil. Nasıl olup da bir insanın *şu kelimeleri kullanmayalım* diyebildiğine şaşıyorum. İnsanın annesinden öğrendiği bazı kelimeleri kullanmaması... Hem annesine, hem diline ihanet.

Efendim, bu kelimeler Arapça, Farsça; biz artık modern bir ulus olacağız, onun için bunları kullanmıyoruz.

Demek Arapların ve Fârisilerin modern olmak gibi bir şansları asla yok. Hani adamların kelimelerinin bile böyle modernlikten uzaklaştırmak gibi bir etkisi

varsa, Allah bilir kendileri ne halledirler.

Dili özleştirelim diyenlerin iyi niyetli olduklarını kabul ediyorum. Güzel bir *plan*: eski kelimeleri ve eski zamanları atıp, kendimize yeni bir medeniyet ve yeni bir dil kuracağız. Dilimizdeki bukağaları çözeceğiz, düşüncemizi kendi kültürlerine bağlayan Arapların ve Fârisilerin etkisinden kurtulacağız. Modern düşünen, modern bir ulus olacağız.

Lakin çalışması mümkün değildi ve çalışmadı. Bilimsel değildi, dilin tabiatına uygun değildi. Kelimeleri katlederek anlamı ve düşünceyi geliştiremezsiniz. Yeni kelime yapın, bunların bazısı eski kelimelerin yerini alsın; bu zaten kendi kendine gelişen bir süreçtir, diller böyle yaşar. Yine de, bu kelimelere bir husumet, bir düşmanlık geliştirerek olmaz. Hayatı daha iyi anlatan kelimeler yaparsanız, insanlar onu kullanırlar. Yaptığımız ise, hayatı dil aracılığıyla anlatılır olmaktan çıkarmaktı.

Sonunda ruhsuz ve neşesiz kaldık.

Yoğurdu Türkler Buldu

Sanki kimya laboratuvarında sabahlayıp bulmuşlar gibi bir cümle. Yoğurdu Türkler buldu. Aferin Türklere, ah şu çılgın Türkler.

Kadim Türkçe Arapça'dan *keşif* ve *icat* diye iki kelime almıştı. Yoğurt bir icat değil, bir keşifmiş gibi.

Şimdiki lisanda *bulmak* deyince her ikisini de karşılıyoruz. Amerika'yı kim buldu? Bilmemkim. Ampülü kim buldu? Falanca.

İcatla keşif arasındaki farkı bulamamış Türklerin, yoğurdu bulmuş olmaları büyük talih doğrusu.

Küreselleşmek

Küreselleşmek dendiğinde aklıma şişmanlamak gibi bir şey geliyor. İngilizce globe küre demektir, evet, ancak biz küreyi, dünya anlamında kullanmayız. Öyle bir telmihi yoktur kürenin. Mesele zihinlerde anlam uyandırmak değil de, *karşılık getirmek* olunca, milliyet (ve belki ırkçılık) kaygısı, dilin amacı olması gereken anlaşmak kaygısını bastırınca, böyle oluyor.

Türkçe'nin Osmanlı bakiyesinden kelimelerini kullanmaya düşmanlık tıknafes ve çirkin kelimelere sebep oluyor. Devellioğlu lüğatinde 'cihan'la başlayan kısa bir arama, bana cihanşumûl gibi ilk okuduğumda anladığım ve geometrik değil, sosyal bir anlamı olan bir kelime verdi. Kimse de cihanşumûl deyince, *göbeği küre gibi olmuş* anlamaz ve bunu uydurmadım, uydurmak zorunda kalmadım, sözlükten aldım.

Ortografik Saplantılar

Hanım göbeği mi yazılır, *hanım göbeği mi*? Birleştirelim mi, ayıralım mı?

Bizde dilimiz, dünyayı, aşkı ve aklı çok güzel tarif ediyormuş gibi bir takım yaşı geçkin, okumuşsa da gerçekten yazmamış adamlar, ortografinin çeşitli *konvansiyonlarını* dilin doğal emirleriymiş gibi sunmaktan çok zevk alırlar. Bunun dil sevgisiyle alakası su götürür, daha çok tahakküm etmenin bir aracıdır bu serzenişler. Doğrusu ya, kendimden biliyorum, insanların ne kadar cahil olduklarını, biri ayrılan, biri ayrılmayan iki *-deyi* birbirinden tefrik edemediklerini düşünerek elde edilen tarz bir farklılık hissi okumuş çocukların çoğunda görülür. Yine de, kimse ikisini de birleşik yazmanın bu kadar çemkirecek kaç durumda anlam kargaşasına yol açtığını düşünmek ve araştırmak istemez. (Osmanlı Türkçesinde neden ikisi de birleşik yazılırdı, madem bu kadar önemli idi de?) Hayır, Tanrı-Devletimizin baş meleklerinden TDK'nın düzenlediği imla kuralları, *anlaşma aracı dil* ile ilgili değil *ukalalık aracı dil* ile ilgili olduğu için ve birilerinin birilerine ukalalık etmesi dünyanın kaidelerinden biri olduğu için düzen bu şekilde, okumuşlar ve okumamışlar arasında, birinin lüzumsuz yere saçını başını yolması, diğerinin de inatla ilgisiz kalmasıyla sürüp gider.

Mesele, dilin ortografik kuralları olması değil, elbette olacak, insanlardan da buna uymaları beklenecek. Bununla beraber aksi *dil elden gidiyor* diyecek bir durum değil, *Alinin* yazmışsa kişi, *Ali'nin* yerine ve okuyan bunu anlamışsa, icat edilmiş bir *sınıf farkı* dışında ne gibi bir fark vardır?

El-cevap: Yoktur. İmladan belli sesli harfleri kaldırdığınızda dahi anlaşmak mümkünse, o harfleri yazmayı kaldırarak dil elden gitmez, sadece bir takım eli boş, gönü hoş kişileri kendi dedikleri olmadığı için mutsuz etmiş olursunuz.